

Hon hade gått ut genom en olåst sidodörr, fortsatt över gårdsplanen och ner mot landsvägen. Här vek hon plötsligt av och in i det skogsparti som låg i anslutning till hemmet, släpade med sig rullatorn och tog sig över ett dike. Fortsatte krypande ett femtiotal meter innan hon stötte på ett gammalt fårstängsel där hon fastnade.

När han hittade henne hade det gått timmar. Klockan kring tre på morgonen, början av juni, fortfarande kyligt i luften. Hon låg framstupa, hade lyckats tränga in huvudet genom stängslet. Tråden smet åt om hennes hals och han insåg med en gång att han skulle bli tvungen att klippa upp stängslet för att få loss henne.

Han reste sig, vände om, sprang vägen tillbaka upp till hemmet. Ringde efter nattpatrullen som fanns på ett boende någon mil därifrån, skrek åt dem att släppa allt och komma. Så tog han trappan ner till källarvåningen, letade fram en avbitartång inne i det gamla vaktmästeriet, sprang en genväg ner mot skogspartiet, snubblade vidare över några halvt igen-

vuxna åkerremсор. Andfådd, blodsmak i munnen nu. Han var i fyrtioårsåldern och språngmarscher av det här slaget var knappast vardagsmat för honom. Han sjönk ner på huk intill kvinnan, kände efter hennes puls, den kom svagt, oregelbundet. Med avbitaren klippte han upp fårstängslet, lyckades efter en stunds manövrerande lyfta ut henne. Satt med henne tätt tryckt mot sig, i ett försök att hålla henne varm.

Nattpatrullen anlände efter cirka tjugo minuter och tillsammans bar de kvinnan till bilen, körde upp henne till hemmet, bäddade ner henne, gav henne vätska. Hennes kroppstemperatur var fortfarande låg, hon var medtagen, men kontaktbar. Hon tog hans hand, kramade den.

– Jag var ju hem ett slag, sade hon, såg på honom och skrattade lite. Men det var så konstigt allting. Det var som en annan värld, kan du förstå?

Han höll hennes hand. Tänkte på den märkliga bindning som uppstår när hud möter hud. Att man på något sätt uppgår i varandra.

Jag kommer ihåg allt det här så tydligt. Försommarnatt. Eller snarare gryning. Det där grå ljuset. Och jag kommer ihåg själva letandet, hur jag rent bokstavligt spårar henne, följer spåren efter rullatorn i gruset och sedan spåren efter henne själv, krypande inne i skogen, ända fram till fårstängslet, där jag hittar henne.

Hon måste ha gått ut någon gång under för-

natten. En sidodörr hade stått olåst och där hade hon tagit sig ut. Annars låstes ju ytterdörrarna nattetid, en säkerhetsåtgärd. För att slippa påhålsningar, men också för att undvika händelser av just det här slaget: att någon gav sig ut mitt i natten och sedan inte hittade hem igen. Upp emot en fjärdedel av de boende hade någon typ av demensdiagnos, det gällde även den här kvinnan.

Det här var ett äldreboende – eller ett ålderdomshem, det hette faktiskt fortfarande så, hade av någon anledning fått behålla beteckningen. Det låg i ren landsbygd och de gamla kom till övervägande del från trakten. Liksom en stor del av personalen. Det fanns en känsla av tillhörighet, att man verkligen var hemma här. Jag nämner det för att teckna ett slags bakgrund.

Att jag hamnade här var en slump. Ett vikariat – natt, trekvartstid – som dök upp. Jag hade ingen direkt vårdutbildning, ingen större erfarenhet heller, bara inhopp som extravak på ett par sjukhem. Men jag hade ju hela uppväxten. Mamma, alla vårdinrättningar hon jobbat på och släpat med mig till. Jag hade i stort sett vuxit upp på en eller annan avdelning, sovit i ett kyffe under en trapp på den tiden hon jobbat natt. Dessutom hade jag den här förmågan att ta mig fram, att ta folk. Redan under anställningsintervjun visste jag att jobbet var mitt, om bara jag ville.

Och jag behövde det, det var snarast en livsnöd-

vändighet just då. Men jag hade aldrig tänkt mig att stanna. Ett halvår kanske. På sin höjd. Jag tänkte mig att nattarbetet skulle ge utrymme för annat. Schemat innebar i snitt två arbetsnätter och tre lediga dygn, så rullade det på vecka efter vecka, månad efter månad. Annat skulle hända, något skulle dyka upp och efter en tid skulle jag – nästan omärkligt – ha lämnat det här bakom mig. Så tänkte jag.

Jag kom att bli kvar i nära trettio år. Jag närmade mig femtio när det hela tog slut. En stor del av mitt liv kom jag alltså att tillbringa här. Den nattliga delen. Och det är ungefär så jag tänker på den här tiden. Det finns ett nattligt ljus över bilderna. Inte direkt ett mörker. Ett nattligt ljus bara.

Själva hemmet från sent fyrtiotal. En stor reveterad tvåvåningsbyggnad, placerad mer eller mindre på samma plats som det gamla ålderdomshemmet från nittonhundratalets början. Och inte långt därifrån den byggnad som en gång varit fattigstuga. Nu något mellan ruckel och förrådsskjul på en intelligande fastighet. Alltså ett tvärsnitt av svensk åldringsvård under mer än ett århundrade samlat på en plats.

Administrativt handlade det om en liten landsbygdskommun som efter ett antal sammanslagningar nu ingick i en större tätortskommun. Men fortfarande naturligtvis mest landsbygd härute,

dessutom ett blandlandskap. Kustland och slättland. Den spetsiga, inskjutande viken nedanför hemmet. Längre ut sjön, en avsnörd havsvik, en milsvid vattenyta, andra sidans strandlinje mest en aning, en diffus kontur. Inåt land fanns några vidsträckta, låga dalgångar. Lerjord. Gammal havsbotten. Här och var skogspartier. Moränmarker, blandskog. Enstaka lantbruk. Fritidshus. Några villor. Till och med en del villaområden.

Under hela den tid han arbetade här bodde han inne i tätorten. Nära tre mils bilväg på slingriga småvägar. I början upplevde han resorna som påfrestande, tidskrävande. Så småningom reflekterade han knappt över dem längre, han satte sig i bilen och steg ur. Han transporterades. Ungefär som han transporterades genom livet.

Snövintrarna. Blåsten som drev snön genom de låga dalgångarna, vräkte den över vägarna. Ingen ovanlighet att han körde fast, fick vänta i timtal på plogbil eller annan hjälp för att komma loss. I en förrädisk kurva kanade bilen av den glashala vägen, tippade över, rullade ner i en bäckravin. Han tog sig omtumlad ur, med skärsår på händerna och i ansiktet. Smaken av blod när han strök sig över ansiktet. Han kände att han log där han stod. *Jag står här och lever!*

Men mest senvår eller försommar i det han minns. Och tidig morgon. Fukten på vindrutan när han gick ut och satte sig i bilen, kisade ut. Den där tomheten som nattarbetet lämnade efter sig. Som om det

fanns en oerhörd rymd inom honom, men i den fanns ingenting.

Ålderdomshemmet var byggt i vinkel, i den ena delen fanns kök, matsal, kontor, en liten terapi-lokal, personalutrymmen. Den andra var boenddelen, tjugo enkelrum av varierande storlek, tio per våning på varsin sida av en långsgående korridor. Dessutom fanns en källarvåning och en stor oinredd vind, använd som förrådsutrymme.

I snitt tre nätter i veckan befann jag mig här, från nio på kvällen till kring sju på morgonen. Började mitt pass med att dela medicin och hjälpa några av de boende i säng, följt av mer praktiska arbetsuppgifter som att sortera tvätt, städa olika utrymmen, fylla på i materialförråden. Senare under natten handlade det om fortlöpande tillsyn. Svara på ringningar, hjälpa till med toalettbesök, gå ett antal rundor, titta till dem som man visste behövde det. Vid fyratiden började förberedelserna för morgonen. Frukostdukning, tömning av sopor, hjälp med uppstigning, toalettbesök, mediciner.

Jag var det enda manliga biträdet när jag började och förhållandet hade inte förändrats nämnvärt när jag slutade. En och annan manlig semestervikarie, då och då manlig personal på patrullerna som utgick från tätorten. Det här var inget som störde mig. Inte heller kroppsligheten,

intimiteten i själva arbetet, störde mig. Toalett-hjälp, tvätt, sår, sjuklighet, åldrande. Jag var ju van, det var en värld jag rörde mig otvunget i. Hemvant. En kvinnlig värld kan man väl säga. Den värld jag var uppväxt i. Kvinnor och vård-inrättningar.

*Jag berättar det här för att försöka få syn på mig själv. Bli synlig i mitt liv. Jag försöker hitta en punkt att betrakta mig utifrån. Som en ormråk betraktar sitt byte, både nyfiket och kyligt kalkylerande. Jag försöker få syn på den som var jag. Men minnesbilderna är vaga, skiftande, be-
drägliga.*

*Ändå vilar jag här på uppvindarna, iakttar ho-
nom. Kanske väntar jag på en förvandling. Att
han plötsligt ska förvandlas. När? Hur?*

Kyrkan. Trång. Kall. Uråldrig som gråsten. Tretton-hundratal. Bekostad av en kvinna ur någon av dessa släkter som tycktes äga allt, genom seklerna, genom årtusenden. Aldrig riktigt förlora något, aldrig riktigt försvinna. Alltid lierade med gudarna. Nu låg hon själv i kyrkokoret. Inmurad. Så nära heligheten det gick att komma.

Under kyrkan fanns något annat, ännu äldre. En offerkälla. Han tyckte att det fortfarande gick att känna kylan och den råa doften därifrån. Genom alla golv och jordlager. Han gick en sväng neråt altargången, vände och gick ut igen, stod i det krympande

vinterljuset. Några hästar i inhägnaden på andra sidan kyrkogårdsmuren. Orörliga. Väntande.

Att han överhuvudtaget befann sig här berodde på kvinnan som hyrde ett stycke bort. I gamla prästgården. Med sina spökerier. Hon berättade om dörrar som aldrig gick att hålla stängda. Även låsta for de upp. Rum det knappt gick att vistas i. Något huserade där, ville inte dela utrymmet. I det mest hemsökta rummet hade hon en gång vid ett besök placerat sin far, delvis invalidiserad efter en stroke. Mitt i natten kastades han ur sängen, gång på gång. Han ropade efter henne, desperat, ångestfyllt. Men hon rörde sig inte. Låg tyst, omutlig, lyssnade till hans rop.

Han stod i kylan en stund, innan han satte sig i bilen igen, väntade. Från sin plats hade han utsikt över vägen ner mot prästgården, kunde se när hon kom. Han tänkte på det hon berättat. Sättet hon berättade det på. Hennes ansikte. Det iskalla raseriet där. Fadern som gång på gång attackeras av något slags väsen. En demon. Men hon ligger tyst, orörlig, lyssnande. Ja, leende, tänker han sig.

Mellan kyrkan och ålderdomshemmet fanns odlingsmarker och några skogspartier. En vinternatt hade han gått över fälten på skarsnön, stannat när han kunde se kyrkan och prästgården. Båda utstrålade köld.

Han hörde inte hemma här. Det här var inte hans landskap. Han hade inget landskap. En kameleont. Antog färg efter omgivningen. Ändå stod han där i

mörkret och kände landskapet inom sig. Hur det tog plats, växte. Åt sig in i honom. Drog honom neråt.

Under en period fungerade hemmet mer eller mindre som ett eget litet samhälle. En sorts självhushåll. Egen köksträdgård, egna fruktträd, bärbuskar, egen potatisåker, hushållsgris, hönshus. Det mesta skött av de boende. Potatisplock. Bär och frukt. Gräsklippning. Ogräsrensning. Snöskottning vintertid. Mycket annat. Det här var fyrtioatal, kanske ett stycke in på femtiotalet. Några bland personalen mindes det från barn- domen, eller hade fått det berättat för sig. De kom ju så gott som alla från trakten.

Jag berättade det här för Ilya. Mest som en kuriositet. Men han blev genast intresserad. "Vi åker förbi. Jag vill se stället."

Det fanns inte mycket att se. Ett ganska ordi- närt ålderdomshem på landet, i behov av reno- vering. Fruktträden och raderna med bärbuskar fanns delvis kvar. Liksom rucklet som varit det gamla fattighuset. Men Ilya såg något annat. En föreställning. Han hade sett den redan när jag berättat.

"Fy fan, vilken fantastisk bild! Ser du inte det? Hur dom fick betala för allting, ända fram till dö- den. Ja, dom fick väl betala för den också. Arbeta av den! Och sen stå för begravningen."

Han målade upp det hela. Scenografin, teater-

rummet. Hur man nästan kunde låta föreställningen pågå på olika plan simultant. Dela upp teaterrummet som ett dockskåp. En genomskärning av hemmet. Men samtidigt skulle själva byggnaden finnas med som en ruvande borg, ett skräckslott, någonstans i bakgrunden. En kontur, ständigt närvarande.

*Jag protesterade. Det var aldrig så. Ingen ut-
sugning, ingen snål kalkyl. Det handlade om
något annat. Man fick en funktion. Man fick en
plats i livet igen. Ilya drog på munnen. "Tror du
på sagor också? När dom låg där i åttabädds-
salarna, gubbarna, med pisspotta under sängen.
Upp tidigt för att fodra grisen, skotta snö, eller
vafan som helst. Var det platsen i livet för dom?"*

*Jag försökte igen. Det handlade om frihet. Och
människovärde, faktiskt. Att det fanns något me-
ningsfullt att göra. Man behövdes. Det gick att
se det som en frizon. Sent i livet.*

*Ilya såg på mig, skakade på huvudet. "En fri-
zon? Ja, det är ju ett fritt land också, påstås det.
Man får tro vad man vill. Hur dumt det än är."*

Ilya. Han tänkte fortfarande på honom, med ojämna mellanrum. Och han kunde dyka upp i drömmarna, fylla dem. Till bristningsgränsen. Det var svårt att föreställa sig honom som död, icke existerande. Allt-
för massiv, tung. Alltid liksom sprängfylld av något. Som idén om föreställningen. Ett stycke politisk teater.

Ålderdomshemmet som en bild av samhället. Och en bild av ondskan. Opersonlig, nästan omedveten.

Hade han haft rätt? Det gick naturligtvis inte att säga. Förfluten tid. Ett annat samhälle. Om nu experimentet – eller vad man skulle kalla det – ens existerat? Förmedlade minnesbilder, ingen absolut sanning. Vilket naturligtvis inte spelade någon större roll för Ilya. Han var egentligen inte intresserad av hemmet. Eller av dem som bodde eller hade bott där. Inte ens av vad som hänt eller inte hänt. Han såg ett konstnärligt projekt som passade in i en ideologisk mall. Där han kunde söka någon skyldig, någon att ställa till svars. Och som alltid med ett slags komprimerat raseri.

Men Ilya stod utanför. Själv befann han sig på insidan. Mer än så. Hemmet hade *tagit plats* i honom. Det gick inte att beskriva det på annat sätt. Han bar på det. Det var något han plötsligt insåg.

Han bar på det och samtidigt var han fången. Som i mardrömmarna där han på något vis befann sig i hålrum i byggnadens väggar. I ventilationssystemet. Överallt. Förflyttade sig mellan de olika rummen. Betraktade, lyssnade. Överallt fanns han. Men inga utvägar. Han skulle aldrig kunna ta sig ut.